

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄԱՆԱՅ

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻԻ օ

15 Յունիս 1892

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պատր Այի ճատակոթ Թիւ 20

1892

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. ՀԱՄԱՁՍՅՆՈՒԹԻՒՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀԱՒԱՏՈՅ.
(Շար և Վրջ) — Յ. Վ. Ռշտիկան:
2. ԳՈՒՍՈՒԱԿԱՆ ԲԱՐՐԱՌՈՑ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒ
ԹԻՒՆԸ. — Ս. Ա. Հ.
3. ՀՆԱԳՈՅՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒՄԻՒՆ. — Յ. Վ.
Մխչեան:
4. ԽՈՐՀՐԴՍԻՈՐ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ. — Յ. Վ. Ազգան:

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Երրորդ Տարի

թիւ 5

15 Յունիս 1892

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀԱՒԱՏՈՅ

(Շար. եւ վերջ)

Բ. Ընդհանրացում.—Բոլոր գոյութիւն ունեցող էակներ մասնաւոր են եւ անհատական. այսու հանդերձ մեր խմացակա- նութիւնն ամեն վայրկեան նորանոր առարկայներ կը ըմբռնէ որոնք մեր մտաց մէջ չփոթութիւններ յառաջ պիտի բերէին, եթէ զա- նոնք ընդհանրացընելու միջոցէն զուրկ ըլլայինք: Բարեբախտա- բար այդ միջոցն ունինք, որ է Ընդհանրացում, յորում գէթ երեք գործողութիւնք կը բովանդակուին, ըմբռնումն այլ եւ այլ անհա- տից, վերացումն համեմատութեան նոցա եւ անուանումն, այս- ինքն մերձեցուցումն միոյ անուան ամեն զանազան եւ համանման առարկայից:

Տկարամիտ եւ անհանձար մարդ մը չնշմարիտ այն նուրբ ու փափուկ նմանութիւնները՝ որոնք շատ մը առարկայներու մէջ կը գտնուին. նա արտաքին երեւոյթը միայն կը դիտէ, նա աչքի զարնող յատկանիշները եւեթ կը զանազանէ: Իսկ, սրամիտ եւ

(1) Տես Պարկեր Գ. Գարի Թիւ 1:

հանճարել մարդն՝ հազիւ նշմարելի յատկանիշներն անգամ կ'ըմբռնէ նոյնհետայն, եւ կը զանազանէ նմանութիւններ՝ որոնք գրեթէ չէին երեւար: Գիտութեանց մէջ շուտով յառաջադիմութիւն ընել ուզողի մը համար հարկ անհրաժեշտ է որ այսպիսի իմացական կատարելութիւն ունենայ: Ուստի, ընդհանրացումը շատ եւ շատ օգտակար է մարդուն իւր կենաց ընթացքին մէջ: Առանց անոր, մեր այնքան տարբեր եւ բազմատեսակ գաղափարներն, չկարենալով հասարակ կենդրոնի մը վրայ կոուան տալից գտնել, սաստիկ շփոթութեան եւ թո՛հ ու բո՛հի մը մէջ պիտի գտնուէին: Ընդհանրացումը ջան մի է որ գաղափարաց կ'առաջնորդէ եւ յիշեալ շփոթութիւնը եւ խառնակութիւնը կ'արգելու:

Բաց ստորի, վերցո՛ւր ընդհանրացումը, եւ յայնժամ կը տեսնենք թէ մէն մի գաղափար զատ եւ որոշ տեղ մը կը գրաւէ մարդուն մտքին մէջ եւ մարդս կ'ունենայ սոսկ մասնակի գաղափարներ, լոկ յատուկ անուններ: Եւ այսպիսի վիճակի մը մէջ ի՛նչպէս կարենալու է իրարու խօսք հասկըցնել: Իւրաքանչիւր ումեք հարկ կ'ըլլայ այն ամեն անունները գիտնալ եւ ճանչնալ, որպէս զի այսպիսի անխուսափելի խառնակութիւն մը տեղի չունենայ:

Մեր այս նկարագրած մտաւորական գործողութիւնն իւր նշանաւոր տեղն ունի այն գիտութեանց մէջ՝ որոնք բազմաւորութիւնը միութեան վերածելու կը ջանան, որոնք ըստ կարելւոյն սակաւաթիւ գաղափարներ բազմաթիւ մերձեցուցմանց մէջ ամփոփելու հետամուտ կը գտնուին: Գիպահամարն (logarithme) ի կատարելութիւն հասոյց թուարանութիւնը՝ բառնալով ի միջոյ բաղմապատկութիւնը եւ բաժանումը եւ փոխանակ սոցյա յաւելումն ու բարձումը գործածելով: Գրահաչիւն, ալ (algèbre) ուրիշ բան չէ եթէ ոչ թուաբանական ձեւաններու (formule) եւ հաչիւներու պարզումն ու դիւրացուցումը: Անհունական հաչիւն, իւր պարզութեամբ ու ճոխութեամբ, կ'ընդհանրացընէ գրահաչիւն եւ երկրաչափութիւնը:

Ուրեմն, ընդհանրացումն է իմացական մի գործողութիւն՝ որ այլ ամենայն անբան արարածոց վրայ մարդոց ունեցած գերազանցութիւնը ակն յանդիման կը հաստատէ: Ընդունելով հանդերձ վայրկեան մի թէ անասունք եւս ընդհանուր գաղափարներ ունին, պէտք է սակայն խոտտովանել թէ այդ գաղափարներն ի մարդն այնպիսի կատարելութեան հասած են որ անբանից ունեցածին հետ եւ ոչ մի բաղդատութիւն կրնայ ըլլալ:

Ունիմք տակաւին մի այլ երրորդ գործողութիւն, որով մեր մեծութիւնն եւ արժանապատուութիւնը դերազանցապէս կը փայլի, եւ այս է պատճառաբանութիւնս:

Գ. Պատճառաբանութիւն.—Այս գործողութիւնն յայնմ կայացեալ է որ երկու դատողութեանց մի երրորդ դատողութեան հետ ունեցած նոյնութեան աղերսը կ'ըմբռնէ, եւ արդէն ստացեալ ծանօթութեանց ձեռքով նոր ծանօթութիւններ ստանալու միջոցը մեզ կը մատակարարէ: Մարդկային միտքը չունի դէմ յանդիման տեսութիւնը, որով կարող ըլլայ ուղղակի ճշմարտութեան հասնիլ եւ անընդմիջապէս ու ըստ ամենայն իմաստին զայն ըմբռնել: այս անկատարելութիւնն է նշան յայտարար մարդոյ տկարութեան: Սակայն եւ այնպէս, եթէ մարդս չունի յայտ յանդիման իմացողութիւնը, կրնայ գոնէ բարձրանալ ի ձեռն ծանուցեալ ինչ ինչ ճշմարտութեանց, ուրիշ անծանօթ ճշմարտութիւններու, եւ այսպէս ընդարձակել այն ասպարէզը՝ յորում մարդուս միտքը կրնայ իւր գործունէութիւնը անարգել եւ ազատաբար գործածել: Ուրեմն պատճառաբանութիւնն է նշան տկարութեան եւ նշան կարողութեան միանգամայն:

Իմացական ճանաչողութիւնն կը յանդի ի դիտական ծանօթութիւն, որով մարդս բացարձակապէս եւ ազատաբար կը տիրէ բովանդակ բնութեան: Չարմացումն, որ սկիզբն զիտութեան է, անծանօթ է ամենեւին դիտնականի մը համար: Վասն զի դիտնականն, ամեն մարմինները տարրալուծելով եւ անոնց քանակն եւ որակը զատելով, հուսկ ուրեմն կը վերածէ զանոնք համանման հիւլէից՝ որոնք մի միայն օրինաց ենթարկեալ կը գործեն զբոլոր մամբ նոցին: Բաց աստի, երբ գիտնականն զաշխարհ վարող օրէնքները կը ճանչնայ, այլեւս պէտք չունի զինքը շրջապատող առարկայից վրայ իւր աչքերը սեւեռելու ուղղութեան մը հետեւելու համար: Նա պէտք չունի գիտնալու թէ առարկայք իրօք ինչ են, զի արդէն յառաջագոյն գիտէ զօրութեամբ արամաբանական օրինաց թէ այն առարկայք ինչ ըլլալու են: Ուրեմն գիտնականը իւր ստոյգ եւ անխորիոխելի օրինացը տակ զբաւեալ ունի բովանդակ բնութիւնը: Ըստ ասելոյ Պ. Յուլիէի «բնադէան գիտէ թէ ինքն է տէր եւ իշխան եղելոց, եւ թէ իրերն կը հնազանդին իւր նշանաբանից եւ իւր օրինաց: Նա կրնայ ըսել ապաղայ երեւոյթի մը, այն զոր ըսաւ Աստուած ց'իւրոս. «ես դքեղ անուանեցի իմ մտացս մէջ քու ստեղծուելէք յառաջ: Դուն այս ինչ անուամբ պիտի յորջորջուիս»:

Իսկ արդ, մարդկային ազգը կապիկէն իջեցնող զրութեան կուսակիցք՝ մեզ ապացուցանելու են թէ կապիկներն ալ ունին այն ամեն կարողութիւնները՝ որոնք մարդոյ բաժինն են եւ որոնք մարդու իրական մեծութիւնը եւ արժանապատուութիւնը կը յայտնեն. անոնք մեզ ապացուցանելու են թէ կապիկներն ալ՝ Պղատնի, Գալիէոսի, Պոսիւէի հանձարեզ հրաշակերտից նման եւ կամ Ռափայէլի եւ Միքէլ-Անճէլոյի անմահական գործոց հանդոյն հրաշակերտներ եւ գլուխ-գործոցներ արտադրելու եւ ի լոյս ընծայելու ատակ եւ յաջողակ են: Բայց առաջնոց մտատանջութիւնն ու տագնասպը, եւ վերջնոցն անկարողութիւնն ու սարսափը մեզ յայտնապէս կը ցուցնեն թէ մարդս կապիկէն շատ գերազանց է իմացականութեան տեսակէտով ալ:

Գ. Բարոյական Գործերու Ռեզիւմէ.— Մարդս բարոյական էակ մի է, վասն զի անձնիշխան եւ կրօնասէր է:

1. Մարդու անձնիշխան ազատութեանը վրայ լրջօրէն եւ բանաւորապէս չկրնար երկբայուիլ, բազմաթիւ եւ յաղթահարիչ փաստեր կ'ապացուցանեն թէ մարդս ունի երրակի ազատութիւն. ազատութիւն ընական, ազատութիւն քաղաքական, եւ ազատութիւն կատարման:

Ստրկութիւնն ու գերութիւն կ'արգելուն ազատութեան կատարեալ գործածութիւնը: Մարդն կրկնակի զօրութեան մը ազդեցութեան ենթարկուած է. առաջինն ի բանաւորութեան ունի իւր արմատը, երկրորդը՝ մարմնոց կրից ու ցանկութեանց մէջ: Բանաւորութեան հնազանդիլը, այսինքն մարդկային կենցաղոյս ուղղութիւն եւ կատարելութիւն տուող վերին միտութեանց հնազանդիլը՝ ճշմարիտ անկախութիւն ունենալ է, բացարձակ ու կատարեալ ազատութիւն մը վայելել է: Անիկա՝ որ իւր բանաւորութեան ձայնին կը լսէ, անտանելի ու տաժանելի մը լուծէն ինքզինքը կ'ազատէ. իւր արարքներուն բուն տէրը կ'ըլլայ: Մի եւ նոյն բանը կրնայ արդեօք ըսուիլ այն մարդուն համար՝ որ իւր մարմնական գետնաքարչ կիրքերը զսպելու քաջութիւնը չունի: Այս կիրքերը զանիկա միշտ ստրկութեան մէջ կաշկանդած կը պահեն առօրեայ եւ խաբեբայ իրաց փայլով զինքը չլացնելով: Ո՞վ է այն՝ որ երբեմն բարիք, առաքինութիւն մը գործելով քաղցր հաճոյք մը, երջանկութիւն մը զգացած չըլլայ: Ո՞վ է նմանապէս այն՝ որ բռնացեալ կրից, մյուսութեանց ծանր շղթայից տակ հեծած չըլլայ:

Ուստի, բարին ու չարն հակընդէմ միմեանց կեցած են:

մարդս կարող է արդեօք ընտրութիւն ընել ասոնց մէջ, կամ ստիպուած է առ հարկի պուխ ծռել եւ հնազանդիլ բանաւորութեան կամ կրից: Ատոր պատասխանը կը գտնուի մեր խղճին, մեր գիտակցութեան մէջ, որ՝ մեր պատուիրանազանցութեան պահուն՝ իւր խայթով կը տանջէ զմեզ, եւ որ մեր պարտքերը հաւատարմարար կատարելուն՝ քաղցր գոհունակութեամբ մը վարձահատոյց կ'ըլլայ մեզ: Մեր արարքներու, մեր գործոց պատասխանատուն մեք եմք, կրնամք վարձուց կամ պատժոյ արժանի գործք գործել, փասն զի բարի կամ չար գործելու ազատութիւնն ունիմք առանց լսնութենէ մը մղուելու: Այսպիսի անձնիշխան ազատութիւն մը անբան կենդանին, կապիկն չունի, սա ընազգմամբ՝ եւ կամ նիւթական վայելքի մը հրապուրանօք կը գործէ միշտ: Միթէ՞ կարող է որ եւ իցէ բարոյական կատարելութիւն մը իրագործել, առաքելութեան ու բարւոյ մէջ կրնայ յառաջագէմ զարգանալ: Ոչ, իրեն կը պակտի այն խորհրդաւոր զօրութիւնն՝ որով մարդս կամաւ եւ յօժարութեամբ կը համնի ի ծաղ սրբութեան եւ կամ յօժարութեամբ կը մխրճի մոլութեան եւ կրից զպղիբ աղմին մէջ:

2. Մարդն կրօնասէր ալ է միանգամայն, զի իւր աչքերը ընականաբար յերկինս կ'ամբարանայ ամենայն բարեաց Հեղինակին եւ կատարեալ պարզեաց Հազարապետին օգնութիւնը ինչպիսիւ համար, եւ զրէ՛թէ Դաւթին հետ կը գոչէ «Օգնութիւն ինձ ի Տեառնէ եկեօցէ, որ արտը զերկինս եւ զերկիբ»: Հարցընենք պատմութեան, ի՞նչ կը տեսնեմք ի սկզբան, մարդ՝ կը ճանչնայ ճշմարիտ Աստուածը, անոր երկրպագութիւն կ'ընէ, անոր երկրի բերքերը եւ անասնոց արիւնը կը մատուցանէ՝ կամուրով իմն ի հաշտութիւն ամել Աստուա՛ ային արգարութիւնը՝ զոր պիտէր թէ զայրացոյց իւր անաստելովն:

Ի հնուն, Իսրայելի ժողովրդէն դուրս՝ որ ի մէջ այլ ժողովրդոց իբր մի լուսեղէն գունդ կը փայլի, ամենայն ազգք եւ ազինք թաղեալ ի խաւար կռապաշտութեան՝ զո՛նք եւ պատարաքներ կը մատուցանէին Աստուածութեան. ամենուրեք, կ'ըսէ Պղոստարքոս, տաճարներ, մեհաններ խորաններ կանգնուած կը տեսնեմք: Այժմ իսկ, համօրէն վայրենի ցեղեր ունին իրենց տաճարներն ու զո՛նքը, եւ ամեն մարդիկ, որչափ եւ վայրագասուն ենթադրուին, ունին կրօնասիրական ընազգումը՝ որ ազօթքներով ու պաղատանքներով ի յայտ կուգայ: Քրիստոնէութիւնն ուսոյց իւր բոլոր փայլովն միայն ճշմարիտ Աստուծոյ

պոյութիւնը, որուն հոգեով եւ ճշմարտութեամբ պէտք է երկիր-
պապանել ընդ ամենայն տիեզերոս Ազամայ ստեղծումէն սկսելով
մինչեւ 'ի կատարած աշխարհի' հարկաւոր կապ մը մարդկու-
թիւնը պիտի կապէ շարունակ Աստուծոյ հետ, եւ այս պատճա-
ռաւ մարդն միշտ կրօնասէր արարած մը պիտի ըլլայ:

Բայց անասունն իւր հաւատքն ու սէրը առ Արարիչն եղե-
լոյ յայտնելու կարողութիւնը չունի: Իւր երկրաքարը տեսնա՞նք
ներկայ կեանքէն անդին՝ նրեթական աշխարհը Անհունէն, Անտե-
սանկիէն, այսինքն Աստուծմէ զատող պատուարէն անդին չեն
կրնար անցնիլ:

Անասունն՝ ըստ իւր եզանակին՝ կը պատմէ իւր տիրոջ
փառքը, ինչպէս ծաղիկն զաշտաց կը պատմէ, իւր բուրմունքով,
զմեծութիւն եւ զգեղեցկութիւն Ա. յնորի՛ որ մարգագեանոյ
զալարիքը այնպէս ակնահածոյ կանաչագեղ կը զարդարէ: Բայց
այս դրուատեսաց եւ երգոյ միաբանութեան կը պակի գերապոյն
իմացականութիւն մը, որ կարենայ զանոնք կենդանացընել, եւ
ըստ արժանւոյն տանել զանոնք մինչեւ բարձրելոյն Աթոռը: Ոչ,
կրօնասէր էակն՝ որ ուղղակի Աստուծոյ հետ կը հաղորդակցի
համանման չէ անբան անասնոյն որ իւր արարչին փառք կուտայ
անդիտակցաբար եւ գրեթէ բռնադատեալ: Ոչ, կապիկն՝ անասնոյ
զատակարգութենէն տարբեր կարգի մը չպատկանիր: Ո՞ւր են
անոր կանգնած խորաններն, կառուցած տաճարներն, ուր արտա-
յայտէ իւր կրօնական զգացմունքը: Ուրեմն անհնարին մեծ է
խտիրն որ կայ ընդ մէջ մարդոյ եւ կապիկի թէ՛ անձնիչխան աւ-
զատութեան եւ թէ՛ կրօնասիրութեան տեսակէտով:

3. Վերջապէս կայ մի կարեւոր տարբերութիւն եւս՝ որ բար-
բառի, խօսքի վրայ կը կայանայ: Մարդն իւր մտածութիւնները
խորհուրդները այլոյ հաղորդելու հարկը կը զգայ, եւ լեզուն այն
միջնորդն է որով իւրաքանչիւր ոք ուրիշին խորհուրդը միտքը
կը հասկնայ: Այս միջոցաւ է որ զիտական, դրական, իմաստա-
սիրական զիւտեր նորանոր լոյսեր եւ ոյժեր կը զգենուն. այս
միջոցաւ է որ քաղաքական, առեւտրական գործաւնութիւնք
հսկայաքաղ կը զարգանան: Ուստի, բարբառն այնպիսի կարողու-
թիւն մի է որ մարդուն հիանալի իշխանութիւն եւ մեծութիւն
կուտայ, եւ որ զինքը ամենակատարեալ անասուններէ իսկ վեր կը
բարձրացնէ: Այս անասունք բոլորովին անկարող են յօդաւոր
եւ խիստ ճիշդ լեզու մը յորինելու: Ի՞նչպէս ուրեմն պիտի կա-
րենան իրենց զազափարները հաղորդելու՝ Նախ եւ յառաջ պէտք

է ապացուցանել թէ իրենց մտացը մէջ գաղափարներ ունին. սակայն բազմադարեան փորձառութիւն մը կը վիպայէ որ անատունք իրենց մտաւորական արգասաւորութեան եւ ոչ մի փաստ մեզ ընծայած են երբեք:—Երբ տեսնելու ըլլանք կապիկ մը՝ որ իւր տղաւորութիւնները արտայայտէ այնպիսի նշաններով՝ որ իմացականութեան կնիքը կրեն, երբ տեսնելու ըլլանք այդ քառաձեռնի սանաւորը՝ որ իւր ապագայ սերնդոց յիշատակ թողու Պղատնի, Կիկերոնի, Պոսիւէի, Լամարթինի զործոց նման հրաշակերտներ, յայնժամ կը հաճիմք որդւութեան եւ արեւակցութեան վրայ խօսիլ. եւ փտահ եմք թէ այդ զարմանալիք տեղի պիտի չունենայ երբէք. Ուտի կրնամք հաստատել թէ լեզուն՝ մարդը կապիկէն բաժանող եւ զանազանող մի այլ փաստ եւ ապացոյց է:

Ուրեմն, Փիլիքապէս, իմացականապէս, բարոյապէս չկայ եւ ոչ մի զօր կապակցութեան ընդ մէջ մարդոց եւ կապիի. եւ գիտութիւնն ինչպէս նաև բանաւորութիւնն միանգամ եւս կը զատապարտեն փոխակերպականութիւնը՝ որ մարդոց կապիէ սերեալ ըլլալը կ'ընդունի. Մեք արդէն ցցուցինք թէ տեսակաց փոխակերպութիւնը անկարելի է, նմանապէս ապացուցինք թէ մարդոց կապիլի վրայ ունեցած անուրանալի գերազանցութիւնն կը զնէ այդ երկու արարածոց մէջ անչափելի անջրպետ մը, անանցանելի պատուար մը. եւ եթէ դեռ մի քանի գիտնականք Տարվինի տեսութեան կուսակից հանդիսանալու ըլլան, իրենց թողունք դրոթեան մը ամեն պատասխանատուութիւնները, որ մարդկութիւնը կը կապտէ իւր արքայական ճիրանիէն եւ իւր փառաց պրակէն:

ՅՈՎՀ. Վ. ԲՕԼԱԹԵԱՆ

Գ Ա Ի Ա Ռ Ա Կ Ա Ն Բ Ա Ր Բ Ա Ռ Ո Ց

Ո Բ Ս Ո Բ Մ Ն Ս Ս Բ Բ Ռ Բ Բ Բ Ն Ն

Գաւառական բարբառոց ուսումնասիրութիւնը յայտնի է որ մեծապէս կը նպաստէ արդի լեզուներու ճոխութեան և գրականութեանը՝ ինչպէս կը տեսնեմք որ Եւրոպայի լեզուաքննիչք անխոնջ ջանքերով կ'աշխատին աստ անդ անժամօթ մնացած և ՚ի գործածութեան եղած բառից ոճերու փշտանքները ժողուելով ՚ի լոյս ածելու նախնի բազմահարուստ մայր լեզուաց խրթնութիւնները մեկնելու, և արդեան աշխարհիկ բարբառները կատարելագործելու համար:

Մեր Հայերէն լեզուին նախկին գրականութիւնը միայն պատմութեանց և կրօնական գրութեանց սահմանին մէջ ամփոփեալ ըլլալով, ՚ի հարկէ շատ մը ընտանեկան, բուսաբանական, արուեստական և այլ կարեւոր նիւթերու վերաբերեալ բառեր գրեանց մէջ անյիշատակ մնացած են, և բազմադարեան ժամանակաց յաջորդութեամբ բուն արմատական լեզուն սղաւաղուելով ու մոռցուելով, այդ մասերուն այժմ գործածուած աշխարհաբառը կարի իմն աղքատ մնացած է, ուսկից պէտք կ'երեւնայ շատ անգամ նոր ՚ի նորոյ յարիբ անյարիբ և երբեմն նաեւ խժական բառեր ստեղծել իւրաքանչիւր ըստ հաճոյց, կամ օտար բառերը հայերէն թարգմանել ստրկական հետեւողութեամբ, որն որ այն լեզուաց անտեղեակներուն ակտործելի չի հնչեր նորալուր նորամուտ ըլլալուն պատճառաւ:

Արդի գործածական լեզուները պատշաճապէս կրնանք նմանցընել հին հաստակաւոյց՝ հոյակապ չէնքերու վրայ և անոնց մնացած ստաղծներովը կառուցեալ նորածաշակ շինութեանց, նորերը բնականաբար նախկիններուն շքելութիւնը և վեմութիւնը չեն կրնար ունենալ, հնարաւոր եղածին չափ նմանցընելու և կատարելագործելու համար շատ մը նիւթերու կարօտ են ժամանակի ճաշակին և գաղափարաց ընդարձակութեան պատշաճելու նպատակաւ, ուստի որչափ որ փլածոյքը կրկաննք պրպտենք, կրնանք պատուական հնութիւններ և ազիւն փշտանքներ ժողուել՝ զարդարելու համար զնորը և ամենայն մասանց լրութեան պահանները լեցնելու:

Ամենայն ազգք ունին իրենց յատուկ գաւառական բար-
բառները, բայց կարճեմ թէ չիկայ լեզու մը հայերէնին պէս՝ որ
այնչափ այլեւայլ՝ եւ իրարու աննման ըլլան այն աստիճան մին-
չեւ Սեբաստացի Հայը չհասկնայ Վանեցիին հայերէնը, Մշեցին
Մարաշցիինը, Կարինցին՝ Ձէյթունցիինը եւ այլն։ Նոյն իսկ մի եւ
նոյն գաւառի այլ եւ այլ դիւղօրէից բնակչաց բառերու հնչմանց
կրճատմանց՝ ոճերու, եւ գրերու առողանութեանց մէջ զանա-
զանութիւններ կը տեսնուին.

Յաւալի բան՝ Հայը Հայուն հետ խօսած ժամանակ մեկըզ-
մէկու լեզուն չհասկնալուն պատճառաւ կ'ստիպուին շատ ան-
գամ տաճկերէն խօսիլ՝ որպէս զի իրարու միտքը հասկնան։

Կը յիշեմ որ իբր տասուերկու տարի յառաջ ճամբորդու-
թիւն մը ըրած ասնա՝ կարաւանին մէջ Մարաշցի, Կիւրինցի եւ
Սեբաստացի Հայեր իրարու հանդիպած էինք, այն երկայն սօ-
թակէզ օրերուն գրաստով ճանապարհորդութեան ճանճրութենէն
ազատելու եւ զբաղելու համար՝ ուղեկիցներս կը խօսէին, կը շաղ-
փազփէին, կ'երգէին, բայց հայերս իրարու միտք հասկնալու
դժուարութենէն ստիպեալ՝ որոշեցինք ամէնքս ալ Տաճկերէն
խօսիլ, այնչափ աննման էին իրերաց լեզուները։ Զորօրինակ լոյս,
լուսնալ, Մարաշցին լոս՝ լոսնել կ'ըսէր. Կիւրինցին՝ լիս՝ լիսնէլ.
Սեբաստացին լուս՝ լուսնալ, գալ՝ Մարաշցին՝ գոլ կ'ըսէր. Կիւր-
ինցին՝ կէլ, Սեբաստացին՝ գալ, նոյնպէս Մայր մօր. մէր՝ մէրօջ,
էծէ, էծէին, մար՝ մուօր, բաղանիքին, պաղնաք, պէյնիկ, բաղնիք,
եւ այլն։ Զուարճալի միանգամայն հետաքրքրաշարժ էր նաև եր-
գերին՝ որոց ձայնը ու եղանակը միայն կը լսէինք, առանց ի-
մաստը հասկնալու, մէկ մէկ համառօտ երգ երեքէն ալ գրի առի,
որոց օրինակը հոս կը դնեմ առ 'իհաճոյս բանասիրաց։ Մարաշցին
կ'երգէր այսպէս. «Մի աղվընաքս հիւնէր ունա, մէտնէօց քիմի
պիրօն ունա, քիրօղ քիմի տօտօխ ունա՝ չոյ տօմ ճօնրմ չիմ
կանի սօ։ Տուն մընան է չունան օտօ, իս իմ հօմար սրղօ կըսօյ,
աչխօր մէկ սահ ըննօ չիմ սօ, չոյ տօմ ճօնրմ չիմ կանի սօ։
Տուն մը ունան տուրնա չունան, տալուլ ունան դուրնա չունան,
պաղնաք մունան դուրնա չունան, չոյ տօմ ճօնրմ չիմ կանի տօյ։
Կիւրինցին այրական ձայնով եւ քաջութեամբ կ'երգէր,
զուրչինն օր էկաւ նը կիածա թէ օլէ, էռջեւ հէյիցէյ օր էրինը
կօլ է, զորք կառիմ էծէ հէրսը խեչդ սո լեց, էլ մէշէր եարվիա
զէլիմն զէն քշտեց։ Իսկ Սեբաստացին ծաղրելով՝ երկուքին ալ
արտասանութիւնը եւ լեզուն ինք սկսաւ բարձրաձայն աղաղա-

կեր Սուրբ Կարապետ իւմ գնացիւր, օտան պառկիւր իւմ քնացիւր, մուրատու առիւր չիւմ իմացիւր, մուրատատուր Սուրբ Կարապետ Սուրբ Կարապետ բարձր տիեզ է, չուորս բուղորը ծառու ճիւղ է, ամէն պտուղ տիէրտի դիւղ է, տէրտէ տէրման Սուրբ Կարապետ, եւայլն Զարմանալին այն է որ այս երեք պաւտացի Հայերը տասր տասնեւհինգական ժամ հալիւ իրարմէ բացակայ են, մէկ նահանգի Սերաստիոյ Կուսակալութեան բնակիչ Անձամբ գիտեմ եւ քննած եմ որ մի միայն Սերաստիոյ նահանգին մէջ ութ այլեւայլ լեզուով կը խօսին Հայերը՝ հնչմամբ արտասանութեամբ եւ ոճերու բացատրութեամբ շատ աննման իրարու, ապից կը մակաբերեմ որ այլեւայլ ժամանակի եւ այլ եւ այլ տեղեաց գաղթականութիւններ են՝ եւ իրենց յատուկ ձեւերը անխառն պահած են մինչեւ ցայսօր, ոչ միայն լեզուի՝ այլ նաեւ հագուստի, վարմանց եւ նոյն իսկ զձագրութեան կողմանէ:

Ես ասոնց մէջ ընտրեցի միայն Բրդնիքցոց լեզուի դաւառական բառերը՝ որոնք իրենց չրջակայ ազդանոց բոլորովին աննման են ըստ ամենայն մասին՝ իբրեւ կղզիացեալ առանձին մէկ գաղթականութիւն մը Արտասանութիւննին, թէպէտ եւ կէս ժամ բացակայ Սերաստացիներէն, թանձրագոյն եւ դժուարալուր է, բայց շատ մը ոճեր մասնիկներ կը գործածեն՝ որոնք զրաբարի մօտ եւ բուն հայեցի են՝ յորոց մէկ քանին յիշելը անպէտ չեմ համարիր:

Յոքնականացուցիչ մասնիկը—եր—դոր ընդհանրապէս աշխարհաբարի մէջ կը գործածենք՝ տակաւալուր է Բրդնիկայ մէջ. անոր տեղը կը լսուին այլեւայլ տեսակ յորնական կազմող մասնիկներ զրաբարի նման Այն ամեն երկավանկ բառերը որք—իկ—իք—կը վերջանան յոքնականին միշտ—ստան—կըլլայ, գարի՛ գարեստան, ջորի՛ ջորեստան, գինի՛ գինեստան, բալլիք՛ բալլեստան, երգիք՛ երգեստան:

Միավանկ բառից յորնակին յաճախ—ան—եան—կ'ըլլայ. թի թիան, ձի՛ ձիան, գեղ՛ գեղան, գէղ՛ դիղան, բէճ՛ բիճան, վէգ՛ վիղան, դեւ՛ դիւան եւայլն: Նորալուր յոքնակի մըն է եւս—նի—ուր—տալար՝ տալրնի, եղ՛ եղնի, աչուր, սնկճուր, ընքուր, ծնկուր, ստուր, ձեռուր եւայլն. նաեւ աչուրներ, սնկճուրներ, ընքուրներ, ստուրներ եւայլն.—իք—տիք—ուր՝ ուրիք, փողոց՝ փողոցտիք, գուր՝ գուրիք, կնիկ՛ կնկտիք.—տաք—նէր՛ նիրուր—տաք, քոյր՛ քրուտաք, տալ՛ տալուրտաք եւայլն: Բրդնիքցոց

յատուկ է արենակցութեան, խնամութեան վերաբերեալ բաները բուն Հայկական ձեռով գործածել, Հայրիկ, Մայրիկ, Պապ, Մամ, Հօրեղբայր, Հօրեղբորիկն, կամ հարսիկ, Հօրեղբորորդի, Հօրեղբորդուստր՝ կամ ապակ, Հօրքուր՝ Հօրքուբար՝ այսինքն Հօրաքեռ այր, Մօրքուր՝ Մօրքուբար, Հօրքուբորդի՝ Մօրքուբորդի, աներ՝ աներծագ, զոքանջ՝ գոքընջհարս, սալ՝ սալար, քեռի՝ քեռեկին եւ այլն:

Նոյնպէս կը գործածեն քանի մը մասնիկներ՝ որոնք շատ դիւրութիւն կու տան բաներու, ինչպէս լեռ՝ լեռուոր՝ այսինքն լեռը գնացող եկող, ջուր՝ ջրուոր, ջուր բերող, կալ՝ կալուոր, քաղքըւոր, ճամբըւոր, տավըւոր, արտուոր՝ փող, քովիբը ըսելու տեղ—եղբ—եղեր—կը գործածեն, գեա՝ գեաեղեր, կալեղեր, ջրեղեր, արաեղեր, բաղնեղեր, գեղեղեր, թօնրեղեր, քաղքեղեր:

Սոյն համառօտ ցանկին բաները զրեթէ՛ բոլոր Բրգնիքցոց գործածածն է՝ բայ ի ոսկերչութեան եւ դարձութեան յատուկ բաներէն՝ որոնք Սեբաստիոյ արհեստաւորացմէն առնուած են: Նոյնպէս ալ քանի մը բժշկական բուսոց անունները Բրգնիքցի Տէր Պապին բժշկարանէն ժողուեր եւ յորոց ոմանք ցայտօր ի գործածութեան են: Դիւրութեան համար յարմար դասեցի հետեւեալ համառօտագրութիւնները ընելու ինչպէս, ր. բոյս. ծղ, ծաղիկ, դարբ, դարբնաց. ոսկ, ոսկերչաց. խ. խոտեղէն:

*
**

Բառից ցանկէն ետքը համառօտ հաւաքմունք մը ըրի ուսուցիչներն առաջներու, յորոց ոչ սակաւ պիտանի եւ իմաստալիցներ կան եւ անոց ՚ի գործածութեան են, մէկ քանիին Տաճկերէնն ալ կը լսուի յաճախ՝ այլ չկրցայ որոշել թէ որք որունմէն թարգմանուած է, անոր համար անխափր զրի Հայերէնը:

Կը յուսամ թէ այս դոյզն աշխատութիւնս յորդոր կ'ըլլայ լեզուաքնին ուսումնասիրաց՝ որք առաւել ընդունակութիւն եւ միջոցաց դիւրութիւններ ունին, կատարեալ հաւաքածոյ մը ընելու ամէն գաւառական բարբառներու մէջ մնացած կարեւոր բաներու՝ արդի լեզուն եւ եւս կատարելագործելու եւ զրոսման լեզուաց դասը անցնելու համար:

*
**

Ա

Աբեթաման
Ագեձող
Ագետակ
Ագոգք

Ադամամուկթ
Ալբրտուն
Ախլանք
Ախլիկ
Ականջդուռ
Ականջկէք
Ականջխէք

Ականջմուռ
Ակնտուն
Ակուսյ
Ակուսածիկ
ԱՏընտիլ
Ազարոյք քար
Աղուեսածուք

Ազուեսուկ
Աշտ
Աշտն
Աճառ
Այծամօրուք
Անատոս
Անեղ
Անդոյս
Անթեզանի
Անիծածաղիկ
ԱնեքՏայ
Անծին
Անծրութ
Անկճիկ
Անթէմ
Աշիէն

Աշմուռիսայ
Ապլաշ
Ապկաւ

Ղափի պահարան
Փոշի առնելու երկայն ձող
Անամոց պոչին ներքեւի մասը
Ննջելոց հոգւոյն համար ազքատոց արուած
կերակուր

Գէմ լուսի մուկթ խաւարը
Ջաղացքին այն մասը ուր այլերը կը լեցուի
Գրան կղզանք. տճ. զէրգէ
Գիւրահաւան մորդ
Ակնջի ետև. տճ. գուլաք այլթը
Աւետիս տալու վարձք
Այն խաղը որ տղայոց շարքերէն կամ պտուղ
կը նետեն և խլողին ականջը կը քաշեն

Պզտիկ որդ մը բազմատանի,
Ոսկ. մտտանուոյ տկը տեղաւորելիք տեղը
Սայլին սեւը լուսող ցիցը. տճ. տիշ
Ի պատիւ բարեկամաց տուեալ քաղցրեղէն
Ջարհուրիլ, ցաւոց ժճնկ մը դադարելը
Խ. այն քարն որ վրան աղ կը բուսնի,
Խ. տճ. աշուք մաշուք, Աբբ. խուսաթըլ սայլ-
լուպ, պաղ ջերմուկնեբու ոտքերն կըլլայ, տեսակ
մը խոտ է բժշկական.

Սայլին մէկ ցիցը
Անամոց ծննդեան ընկերը
Չմուան համար պատրաստուած այլեր
Նոր անմաշ գգեստ
Ծղ. ծաղիլի մը անուն է
Մեծ երկու մաս որով որանը սայլին վրայ կը դնեն
Բուրդ լանքակ գլելու գործի տճ. եսյ

Աշ
Թև շուռեցող լութ
Ծղ. ծաղիկ մի է. տճ. զաւէթ
Անխմոր հաց
Ջորի
Ծղ. ծաղիկ մի է. տճ. Ֆարֆին
Ջահըսլի՝ վրայ անցուած փետուրները
Ծղ. ծաղիլի անուն է երիցուկ. տճ. օշոշ
Բ. փշոտ խոտ մի է կաղճին տեղերը կը բուսնի,
տճ. աշգըն

Բ. վայրի սեպղին տճ. ճազարիպրին
Սոկ. զըսզանճ
Բ. տճ. նիշատան Աբբ. Լուպապրլ շահմ

Ապրաբիւ
 Առեղ
 Առիք
 Առնել հլիւ
 Առափ
 Առափտել
 Առմշտակ
 Առումատ
 Առուի ուիհան
 Առնանք
 Առկոց տուակ
 Ասփուշ
 Ասղընտել
 Ասրունջ
 Ասի կամ ասպ
 Ասփուր
 Ավելուկ
 Ավլուք

Ատրուք ատրաք
 Արաիք
 Արապէզ
 Արէգդէմ
 Արեկիկ
 Արծենայ
 Արմաս
 Արծըթղուր
 Արուպածք

Արտպահուկ

Արօս
 Արօս
 Արօրիոց
 Ափուճիկ
 Աքրան

Աւնայ
 Աւձի տեղ
 Աւձի սխտոր

Խոնտու մանդ քար. տճ. մըքլատրդ
 Սայլին երկու կողման երկայն փատեր
 Առաստաղ
 Տեսակ մը խաղ է
 Յան արտի մէջ ակոսներ
 Արտը ջրելու համար ակօսներ բանալը
 Տեսակ մը խաղ է
 Ոսկ. խանութներու աղբը լեցընելիք փոսեր
 Բ. գետնի գաղձ. տճ. Ֆութանաճ
 Կնոջ էրկան ընտանիքը
 Խափ խայտաուակ
 Բ. աղարդյս քարն է
 Ասեղ խոթելու պէս մարմնոյ մարմնջիւր
 Բ. կաթոտ խոտ. տճ. սիւալիկէն
 Ոսկ. արծաթի զարդ
 Կղ. տճ. զրտում քուլան. տեսակ մը ծաղիկ
 Ավլոված փոշի. տճ. սիւփրիւնթիւ
 Բ. տեսակ մը խոտ է. բարձր ցանարտերու մէջ
 կը բուսի. տճ. լապատայ
 Բ. ալճենիին պտուղը. տճ. հալքճ
 Արօրը լուծին վրայ անցնելիք փոկը
 Բ. տեսակ մը խոտ է որ լէլէկի սխտոր ալ կ'ըսուի
 Արև զարկած տեղերը ձմրան ատեն
 Տեսակ մը թուշուն է
 Ոսկ. տճ. քիւսկիւ
 Թուշունի մը անուն է
 Ոսկ. տճ. կիւմիւշ սույի
 Ոսկ. փուքին ծայրը անցուցած կլոր խեցեղէն
 գործին
 Մարախի ցեղէ կենդանի մի է պղտիկ մկան մե-
 ծութեամբ կանաչագոյն՝ որ ցաներու մէջ կը
 գտնուի և անփնաս է, եթէ բաշուի գեղին ջուր
 մը դուրս կու տայ:
 Այն արտերը որ խոպանացեալ չեն
 Տեսակ մը թուշունի անուն է
 Գէշ հերկուած արտ
 Կիպիմար ծաղրածու մարգ
 Կաշիի կտորը զոր ծակ ոտնամանի մէջ կը գնեն
 գիւղացիները
 Բ. կաղնի ծառան բուրդն
 Բ. տճ. ճնթիւնայ
 Նոյն ընդ վերնոյն

(Շարայարեկի)

Ս. Ա. Հ.

ՀՆԱԳՈՅՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՐՈՂ ԴԱՐՈՇ

Յառաջ քան զհրատարակութիւն այլեւայլ քերականութեանց հայերէն լեզուի 'ի Վեր. Մխիթարեան Հարց Վիճակոյ եւ Վիճնայ, այսինքն Հ. Արսէն Կոմիտասայ վարդապետի Բագրատունոյ (ընդարձակն՝ յամի 1852 եւ Տարերքը 1846 ին), Հ. Վրթանէս վարդապետի Չալըխեան 'ի Վիճնա 1827 ին, Հ. Գարրիէլ վարդապետի Աւետիքեան ('ի վիճակի, ընդարձակը 1815ին իսկ համառօտը 1818ին եւ 1823ին), Հ. Միքայէլ վարդապետի Չամչեան (համառօտն յամի 1801 եւ ընդարձակը 1779ին), արդէն իսկ լոյս տեսած էր յԵւրոպա մեր այս յօղուածին նիւթն եղած Քերականութիւնը: Նոյն իսկ բազմարդիւն Մխիթար Աբրահայրն տակաւին իրենը չտպագրած 1730ին, նա մանաւանդ իւր ծննդենէն երկու տարի յառաջ հրատարակուած էր 'ի Հոռվմ առնալիս երկասիրութիւն մի յամի 1674 'ի ձեռն Յովհաննու վարդապետին Յակոբեան Կոստանդնուպոլսեցոյ որ եւ մականուանեալ է Հոռվ եւ Վանանդեցի. ահաւասիկ այս մատենիս ամբողջ տիպոսը. Զորոյն Հայաբանութեան, իսկ Քերականութեան Հայկական շարքերեցեալ 'ի Յովհաննէս վարդապետի Կոստանդնուպոլսեցոյ, 'ի Գրատար Մարտիոս Աստուծոյ, եւ 'ի յօգտար ազգիս. Հոռվմ, 'ի Տպարանի Ս. Ժողովոյն Տարածման Հաւատոյ, 1674:—Յաջորդ տարին ալ նոյն գրուածքին լատիներէնն հրատարակեց 'ի նմին տպարանի, հետեւեալ անուան տակ. Puritas Haygica seu Grammatica Armenica a Joanne Agop sacerdote armeno composita. Romae, 1675: Այս կրկին Քերականութիւններէն երիցադոյն մի միայն Ոսկան վարդապետինը կայ, որ ութը տարի յառաջ, այսինքն 1666ին յԱմսթերտամ տպուած է:

Տարակոյս չկայ որ մեր համբաւաւոր Հոռվ վարդապետը իւր ժամանակին մեծամեծ ծառայութիւններ մատուցած է ազգին՝ օգտաւատ թարգմանութեամբ եւ յօրինուածովք. բաւական

ըլլայ հոս հարեւանցի ակնարկ մը նեակ իւր զմնազան հրատարակութեանց վրայ, որք 'ի յոյս եկած են 'ի Հոռոմ, 'ի Մարտիրիա՝ 'ի Վենետիկ՝ յԱմսթերտամ եւ 'ի Կ. Պօլիս. ահաւասիկ նախ իւր թարգմանութիւնքը:

1. Համահեատեւումն Քրիստոսի, Թօմայի Գեմբացոյ, Հոռոմ, 1674:

2. Խոկումն Քրիստոնէական, Վենետիկ 1687:

3. Խոտովանարան կամ Ամբաստանարան, ըստ կարգի Պատուիրանաց Տասանց պատգամաց եւ եօթանց մեղաց գլխաւորաց. Կ. Պօլիս 1701, Վենետիկ 1727:

4. Խորհրդատեար Հայ—Իտալէրէն. Վենետիկ, 1690.

5. Նորագոյն Ծաղիկ զօրութեանց (այսինքն՝ առաջին-թիւանց իմաստով). Հոռոմ, 1671:

6. Նուագարան Երանուհոյ Կուսին Մարիամու եւ սրբոյ Հրեշտակին պահապանի. Մարտիրիա, 1676:

7. Պարզաբանութիւն հոգեւորագ Սաղմոսացն Դաւթի մարգարէին. Վենետիկ, 1687:

Իսկ իւր յօրինած երկասիրութիւնք են հետեւեալքն.

ա. Հայելի ճշմարտութեան. Վենետիկ, 1680:

բ. Համառօտութիւն Ճարտասանականի արուեստի. Մարտիրիա 1674:

գ. Պատասխանատրութիւնք թղթոյ ուրումն ընդդիմադրականի զրեցելոյ յեղբարց ոմանց աղղաջնոց Վենետիկ, 1687:

դ. Վերջապէս կրկին Քերականութիւնք: (1)

Այս վերջին աշխատասիրութեանց վրայ հոս կը սկսինք խօսելու, նախ ընդհանուր տեսութեամբ մը ընթերցողաց զազախար մը տալով, եւ յետոյ յառանձին հարկ եղած մանրամասնութիւնքը ծանօթացընելով:

*

**

Ա.

Յիշեալ կրկին մատենանքն՝ զորս աչքերնուս առջեւն ունինք, քառածալ հատորներ են. հայերէն մասը կը բաղկանայ 216 երեսէ, իսկ լատինականն 249 էջերէ. առաջնոյն գլուխը՝ 'ի ստորեւ

---

(1) Այս առին գրոց վրայ առանձին տեղեկութեան ունենալ ցանկացող կրնան գիտել Վեր. Հ. Գարեգին վարդապետի շահեհան գրաստեղծին՝ Հայկական Մատենագիտութեան, Վենետիկ 1883:

տիտղոսին՝ Նոր Կտակարանէն այս վկայութիւնը զրուած է, որ ոչ միանէ ընդ դո՛ւռն 'ի քարտին ոչախաց (ԱՅՍՊԷՍ), այլ ընդ այլ ելուել, նա քող է եւ առաջակ (Յովհ. Ժ, 1). եւ անմիջապէս ետեւէն լատին թարգմանութիւնը. մինչդեռ երկրորդին ճակատն ունի Մատթէի Աւետարանէն (Թ, 38) հետեւեալ խօսքերը. աղաչեցե՛տ որքե՛ն զտեր հնչոյն, զի առաքելցէ զճշուն 'ի հոռնչն էւր, նմանօրինակ լատինական թարգմանութեան յաւելուածով: Ինչպէս ընթերցողը գիտած պիտի ըլլայ, սոյն կրկին վկայութիւնք ըստ յայնժամու գաղափարաց (որոց պարագլուխ հանդիսացած էր Ոսկան Վարդապետ իւր Աստուածաշունչին սպագրութեան մէջ). Սուրբ Գրոց Լատինական ընթերցուածին վրայ ծառայարար յարմարցուած են. մեր թարգմանութեան գաւթն ոչխորացը՝ քարտի գարձեր է, աբբը որքե՛ն ի փոխուած եւ հանցէն եղած առաքել է. աւելցնենք նաեւ որ այն ատենուան անձինք անեզական անուններէ մեծ խորշում ունենալով զանոնք միշտ եզակիի գարձընելու կը ջանային. հետեւաբար զրուած է հնչոյն, 'ի հոռնչն՝ փոխանակ հնչոյն:

Գալով սոյն մատենից ընծայման՝ առաջինը նուիրեալ է առ Յիսուս Մանուկ այս Ուղերձով. քան առ Մանուկն Լյմանուել Յիսուս, յորում Հեղինակին իւր յառաջադրած վախճանն՝ այսպէս կը բացատրէ. որպէս զի սովա զարգացեալք ընդհանակեցին, և առարկեաք որսմաբանական ճեպել ճարիեցին, նորո՛ս ճառմաբանեալք զճճարարութեանց, մանկանք Յիսուսի զօրինակն յինչեանս առբերցին, և անորո՛սք առ փելխոգայականն նրբաւիճան աճապարեցին, և առ պարեզ Ասարաճաբանականն վերափոխայցին. զիսենք անյնևիով՝ որ քանի մը սող վերը զրուած նորո՛ս ը ներգոյական հողով է: 'Ի վերջ ընծայութեան՝ ստորագրութիւն մատենագրին այս ձեւով, Յոհաննէս Բարսեղեան շնչին Կանանայ:—Երկրորդ մասն այսինքն Լատիներէնը կը նուիրուի Առ Սորբն Փրանչիսկոս Բասաբեան, եւ կը կարդացուին 'ի նմին հետեւեալ խօսքերը. «Կարևորէ՛ս՝ գիտաթայեա առ ոսոսմասէրս և բարեպաշտս որդեակս Եկեղեցոյն Կաթողիկէն, արժարձելով 'ի նոսս մահադոյն ընդ սոյն եւ շեղչն նոյնորակ... զի և նոքն Կաթողիկէն արեւբար ներմիեցին զինչեանս 'ի գործ և 'ի հոգս կեցոսիեան անչանց». 'ի վախճանի կը ստորագրէ հեղինակին իւր անունը այսպէս, Յոհաննէս Յակոբեան ծննանք Կոստանդինուպոլիսէան:

Քննիչը զրոց Լատին լեզուաւ իրենց քառեակ հաւանութեան վկայականքն 'ի վերջ մատենիս զրած են. ասոնց առաջինն

է Վարդան վարդապետ Հունանեան (Vartanus Hunanian sacerdos armenus), որ յետ զրուածելու այս Քերականութիւնը՝ օգտակար կը համարի զայն ոչ միայն հայոց այլ ևս լատինա-
ծէս քարոզչաց: Երկրորդն է հուշականունն Բասիլիոս Բարսեղ
(Basilius Barsech), որ զայս երկատիրութիւն ըստ ամենայնի
պիտանացու՝ նա մանաւանդ ևս կարեւոր կը ճանչնայ: Երրորդն
գրուած է յԱստուածատուր վարդապետէ Ներսէսովիչ (Deodatus
Niersesovicz Presbyter Armenus) ՚ի Լէոպոլիս քաղաքէ,
որ կը գտնէ մասնինս ընախը սճով շարագրութիւնը ևս միանգա-
մայն դպրոցականաց շատ հաճելի գործ մը հանդիսանալիք ըլլա-
լը կը յաւելու: Վերջապէս չորրորդ քննիչն՝ Հ. Պօղոս Մկրտիչ
Աւանիսեան հայազգի ՚ի կարգէն Քարոզչաց (Fr. Paulus Bap-
tista Avanisensis Ord, Praedic. Armenus) սպաղրութեան
արժանի կը սեպէ այս գրուածքը յօղուտ հասարակաց:

Անցնելով գրոցս ընդհանուր բաժանման՝ չորս հարորէ (այս-
ինքն մասի) կը բաժնէ զայն Հեղինակը. նախագնում հայկաբա-
նութեան եղբրաց վրայ կը խօսի. ներկորդում՝ Քերականութեան
սահմանաց՝ տեսակաց ևս պարագայից վրայ. ներքորդում՝ շարամա-
նութեան վրայ (որ է՝ համաձայնութիւն), ևս վերջապէս ընչորդ-
ում՝ չափաբանութեան վրայ:

*

**

Բ.

Անցնինք հիմայ գրուածքին այլ ևս այլ կարեւոր ու հետա-
քրքրական մանրամասնութեանց վրայ խօսելու:

Նախ քան զամենայն ՚ի զլուխ Քերականութեանս ծանրա-
կշիռ գիտելիք մը գրուած կը տեսնենք. այսինքն թէ հայերէն
լեզունին երէ՛ գանազան տեսակներ կը պարունակէ իւր մէջ.
ստալինն որ զոտ ևս կանոնաւոր կերպ ունի՝ հայկական բարբա-
կանուանէ զայն Հեղինակը ևս հմուտ անձանց միայն սեպակիսն
է նոյնին գործածութիւնը. երկրորդը՝ շփոխան ևս անկանոն՝ կը
կոչէ աշխարհան լեզու, զոր սոգէտք ևս ար՛ անտեղեակէ գրոց ՚ի կիր
արկանինս իսկ երրորդը (նոս մտապրութիւն) իստանեցեալ ՚ի հայ-
կանէ եւ յաշխարհականէ՝ մասննազրին խօսքերն իսկ ՚ի մէջ կը
բերենք՝ յասուկ է արեւնախօսաց ևս փաստաբանաց (ինչո՞ւ չա-
ւելցնեմ) ագգայն ջրագրաց ու սակա ի՞մբաբէրնեբոս ալ սովորական

ըրպէր նոյն լեզուին), եւ անոր առանձինն ⁺ազ⁺ահան ^{լեզու} յորջորջումը կու տայ:— Հարկ չկայ օւելցընել թէ մեր գրամարտիկոն առաջնոյն կանոնները միայն կ'աւանդէ:

Թէպէտ բացայայտ ութը մասունք բանի չեն յիշուիր Քերականութեան մէջ, սակայն անոնց իւրաքանչիւրին վրայ զատ զատ Պրակներու մէջ կը խօսուի այս կարգաւ: Անուն, Բայ, Դերանուն, Ընդունելութիւն, Նախագրութիւն, Մակբայ, Միջարկութիւն եւ Շաղկապ:— Ութը հասարակ հոլովունք եւ վեց յատուկ անուանց նշանակուած են. իսկ հոլովք տասն են թուով, եւ իրենց անուններն ու կարգը յար եւ նման են ինչպէս այժմ՝ բայ 'ի ուղղահանի զոր անուանական կը յորջորջէ Հեղինակը: Դիտելու արժանի է որ կրկին յոյնակի հայցականք գրուած կան, մին զով եւ որչ' իսկ միւսն անորչ աւանց զի այսպէս գրեանս կամ գրեանս. դարձեալ երկու կերպ ներգոյցական հոլովի կը հանդիպինք՝ ինչպէս յարեան կամ նարեան, 'ի մանկան կամ ըն մանկան, թէպէտ սոյնպիսի ասանգակ հոլով մը լեզուիս կազմութենէն օտար կ'երևի, սակայն բարբութեանց մէջ ասոր ոչ սակաւ օրինակներ ունինք, ինչպէս ըն-բանի ('ի տան անեալ), ըն-ջե-եմ ('ի ձեռն տամ), ըն-քանի ('ի բռնի ունիմ) եւ այլն. նաեւ առ հեղինարան նախնիս մեր, Դուրթ Անյաղթի ձեռքը թարգմանուած Արիատակի գրուածոց մէջ. կը գտնենք ըն ին գործածութիւնը՝ որ բոլորովին խոտելի է այսօր: Վերջապէս 'ի մի բան՝ նախագասելի կը կարծենք զայն քան զխորթ եւ անքերական ձերը, ներբարեանս եւ այլն. որ ԺԶ. դարուն յատկանիչն եղած էր:

Անցնինք այժմ բայերուն, նախ կարգաւ էական բայերը գրուած են, եւ ասոյն երեք լծորցութիւնք միայն՝ Եճ (սիրեմ) ամ (լուանամ) եւ ում (շուամ), որոց իւրաքանչիւրին կրաւորական ձեռնիմ վերջաւորութեամբ ասոնց կը յաջորդեն. այսպէս սիրիմ, լուանիմ եւ շանիմ: Յետոյ կը խօսուի այլ եւ այլ չէզոք եւ հասարակ բայից վրայ, ամէն մէկուն զատ զատ օրինակներ 'ի մէջ բերելով. ասոնց մէջ մտադրութեան արժանի են արեմ, արեցի եւ ունիմ, անեցի, անեա՛ անլուր բայից խոնարհմունքը:

Իսկ բայերուն ժամանակաց գալով՝ բայ 'ի յարակատար եւ դե, ակատարէն (որոնցմով աւելորդ ակզը կը խճողուին ոչ սակաւ քերականութեանց էջերը), հոս կը հանդիպինք եւս ընչահան եղանակի մը, որ երանի թէով կը շինուի. գարձեալ մեր այժմեան Ստորագասականը կոչուած է Սորակահան, որուն անկատար մ'ալ աւելցուած է. այսպէս՝ իցէի, իցէր, գուցի, գուցեր եւ-

այլն:—Գուցէ ոմանք զարմանան այս անսովոր ժամանակին զոյ-
ութիանը վրայ, եւ բոլորովին նորամուտ եւ առ նախնիս մեր
անձանօթ համարին զայն, այսպիսեաց կը պատասխանենք հե-
տեւեալ կրկին օրինակներով, զորս կը կարգանք մեր ոսկեղէն
զարու մատենադրաց մէջ, առաջինն է 'ի ճառից վեցօրեաց ա-
բարչութեան Ս. Բարսեղի (Բ. էջ 28 'ի ստորեւ) այս ձեւով, «զի
զու քեզէն 'ի քոյոց մտացդ իմացիս, թէ զինչ 'իՅէ՛՛ր՝ որով
ծածկեալ էր»։ Իսկ երկրորդը կը տեսնենք առ Փաւստոսի Բա-
զանդացոյ (Դպր. Ե. դուբն Ե. էջ 207, Բ. սպագր, 1889) այսպէս
«զի ինձ այսպէս թուէր՝ եթէ հուր բոց 'ի գնդէն ԵԼԱՆԻՅԷ՛՛Ր
եւ 'ի նշանացն»։—Վերջապէս թէպէտ այս ժամանակը ցայտօր
բոլորովին արտաքուտած է մեր քերականութիւններէն եւ իրա-
ամբ իսկ, սակայն արեւելագէտ եւ բուստրոցոց համար սակաւին
անձանօթ չէ. հայերէնագէտն Գարտիէր հրատարակած է 1883
'ի բարից թարգմանիկով 'ի փրանկերէն Լուէրի զերմանոցոյն
Grammaire arménienne, որուն մէջ իբր կանոն կ'աւանդուի
այս ժամանակը՝ Բողո-ցո-ի, Խօ-իցե-ի. Գրեցե- եւ այլն:

'Իրանուանց մասին քիչ բան ունինք ըսելու, որովհետեւ
կոկիկ ոճով գասաւորուած են. հոս նաեւ կը հանդիպինք անսովոր
նշանակի՝ Նի՛՛ն-ճի եւ Նոր-ի (փոխանակ յայնոսէ՛՛ յե՛՛ն-ճ՝ յորս) եւ
այս վերջինս անչուշտ ոչ զոյզն երկզիմութեան տեղի կու տայ:

Մակբայից տեսակներն առատ են հոս, որեղանկէ՛ ժամանա-
կանէ՛՛ որականէ՛՛ քանականէ՛՛ ծածկանէ՛՛ եւ այլն, եւ ալն մէկմե-
կու կը յաջորդեն: Միջարկութիւնք ալ իրենց պէսպիսութիւնքն
ունին, հոշանէ՛՛ եղկանէ՛՛ որբանանէ՛՛ խնդանէ՛՛, որք իրենց
տխտր շեշտերն ուրախայից ձայնից հետ կը կցեն: Վերջապէս
Քաղկեցական, մակաբերական, մեկնական եւ փաստաբանական շաղկապներ
եւս ըստ հաճայից իւրաքանչիւր մտրու կը գտնուին:

Քերականութեան երկրորդ մասն «արեւստ սաղապէս Խօ-ից»
սահմանողէն ետքն՝ Հեղինակը կը յաւելու թէ որովհետեւ իսօքը
բառերէ կը բաղկանայ եւ բառերը վանկերէ եւ տանք տասերէ,
ուստի հայերէն զրոց վրայ ճառելու կը սկսի՝ որոց թիւը 40 ի
կը հանէ, 'ի կարգս սքրուբնի գասելով եւ, Ֆ, ու:—Հոս հետա-
քրքրական է տեսնել թէ ինչպէս կ'արտասանուէին երկու դար
յառաջ մեր գրերը, որոնց հնչումն 'ի Լատին համանշան տառս
զրուած է մատենիս լատիներէն մասին մէջ այսպէս:

բ	Pien—p	ծ	Dza—zz	պ	Bé—b
գ	Chim—k	կ	Ghien—gh	ա	Diun—d

դ	Tha—t	ճ	Gé—g	փ	Piur—p
թ	To—t	յ	Hhy—y gutturale	ֆ	Fé—f

Այս օրինակներէն յայտնի կը տեսնուի՝ թէ մեր այսօրուան արտասանութիւնը նոյն է, ինչ որ էր 220 տարի լատաջ. որով եւ Տարագարչո-Նեան խնդիրն ալ կը լուսաբանի:

Այլ եւ այլ սեղեր արդէն նշանակեցինք հեղինակիս գործածած ըն եւ ն ներդոյականի համար նախդիրը. ահաւաստի իւր մէկ զիտողութիւնն ասոնց նկատմամբ. «այնժամ ՚ի կիր արկանին «մինչ ներդոյականն չիտթի ընդ նախդրիւ արականի. . . այսպէս «է ֆեո-Նեան է ՚ի միտսին ներդոյական եւ նախդրիւ արական, «վանս սրոյ առ ՚ի զանազանել զնոսս ՚ի միմեանց զրեմք ՚ի «տեղ-ով . . . ըն ֆեո-Նեան» (էջ 135):

Երբորդ մասին մէջ Համաձայնութեան վրայ մանրամասն խօսելէն ետքը՝ չորրորդ եւ վերջին մասին մէջ ալ բանաստեղծութեան վրայ ընդարձակօրէն կը ճառէ, եւ կը վերջացընէ մատեանը ճարտասանութեան նկատմամբ այլ եւ այլ աղբարարութիւններ ստանդելով: Իւր գրութեան ոճին գաղափար մը տալու համար՝ հոս կը գնինք հետեւեալ հատածը. «Եթէ ոք, կ'ըսէ, փորձել «կամիցի զինքն՝ թէ արգարեւ գիտիցէ զարհեստ քերթողութեան, «պարտի նախ ընթեանալ զբան իմն, ՚ի յակրանէ մինչեւ ցմի- «ջակէսն կամ մինչեւ ցստորոսն, եւ ապա անջատել զեզերս նուրին ՚ի միմեանց ըստ սրեցելոյ օրինակիս. եւ եթէ զիւրա- «քանչիւրան ՚ի նոյրնոց ըստ արհեստի անջատիցէ, լիցի հաւաստի «ի ծանօթութեան իւրում: Չոյն զգուշութիւն ունել պարտ է «եսո ՚ի չարագրելն» (էջ 191): Այսչափս բաւական ըլլայ գրքիս արժէքը ցուցնելու համար:

Սրդ այս այսպէս ըլլալով շատ մեծ եզրու մեր զարմանքը երբ կարգացինք Պարծո-Նեան Հայեական Դպրո-Նեան Բ. հատորին մէջ (նոր Մարեմաբրո-Նեան, էջ 26 եւ 425) հետեւեալ տողերը մեր Հոլով վարդապետին Բերականութեան նկատմամբ՝ թէ «անկերպարան քսոս մ'է, եւ ուղուած է անով մեր բարբառը լա- «տիներէն լեզուին ազդեցութեան տակ ձգել եւ կերպով մը նոյ- «ճին ծառայեցրնել հայկականը». թէ որչափ արգարացի եւ ան- կողմնակալ ըլլայ այս քննադատութիւնը՝ մինչեւ ցայսր ըսած- ներնէս ընթերցողն անչուշա կրնայ գատել:

Թող ներտ ի ուրեմն մեզի հոչակիլ յարգանօք եւ ողջունել զԲուզանդացի բաղմերտիտ Յովհաննէս Յակոբ վարդապետն իւր Հայր բոլոր ազգային Վերականայ, մանաւանդ սր ինքն առա-

Չինն եղած է մեր չքնաղ եւ պանծայի լիզուն եւրոպացւոց ծանօթացընելու համար: Եւ եթէ իւր երկասիրութեան մէջ կը գտնուին թերութիւնք աստ անոյ՝ հարազատ որդւոց պարտքն է այն պակասութիւնքն՝ ՚ի միակողմն ցնելով, գրուածով իւր ունեցած առաւելութիւնները:

ՅՈՎՀ. Վ. ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱԻՈՐ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Բարիգու երաժշտական բարձրագոյն գտար ի բազմաց հետէ ձանձրացած է այն տարին կարգի երաժշտութենէ, որ քսան տարիէ աւելի է Ֆրանտայի մայրաքաղաքին շատ թատրոններ կը պղծէ: Իսկ մեծ թատրոններն ալ կու տան վազելի՛ երգախոսքեր որ այժմեան գրութեան եւ արուեստին յառաջագիժութեան չեն համապատասխաներ: Այս վիճակի մէջ ֆրանտական երաժշտուպետը կընան Վալիսերի սճոյն հետեւող լինել, եւ լոկ հողեկան երաժշտութիւն մը ջամբել հասարակութեան: Այս վերացական մեղեգիները համկնայու համար արուեստին քաջ տեղեակ լինելու է, պայման մը որ հարկ չէր հին վարպետներու երկասիրութիւնները համկնայու համար: Ուտաի այս նոր երաժշտութիւնը, որոյ գրիտաւոր յատկութիւնը նկարագրական է, աւելի լու ընդունելութիւն կը գտնէ երաժշտական ակմբոց մէջ, որպէս է Բարիգու երաժշտական գալլոցի բնկերութիւնը, որ յաճախ նուազանսնդէներ կու տայ:

Նոր երաժշտագետք կ'ընտրին բնականապէս այնպիսի նիւ-

թեր՝ որ իրենց խորհրդաւորութեամբ յարմարին արդի սճոյն վերացականութեանն՝ Ոմանք կ'ընարեն կրօնական աւանդութիւններ, քաղեալ քրիստոնէութեան վսեմ ու զորավաշարմ պատմութենէն Այսպէս ըրաւ Պարոն Բարաթիլ իւր նոր երկասիրութեան համարս

Մի քանի օր կայ Մծնբէլիէյի Սուրբ Յովնանու ընկերութիւնը ներկայացուց կամ երգեց մանուանդ յիշեալ երգահանի երկը, որ կը կոչուի Սուրբ Մարեման + Զովա (1)։ Այս երկասիրութիւնը ոչ սրգազանս ոգրերգութիւն (oratorio) է եւ ոչ երգախաղ, հեղինակը զրիւ է զայն նիւթոյն լուրջ եւ միծաւ մասամբ կրօնական նկարագրին համեմատ՝ պահանջեալ պարզութենէն չչեղելով։

Սա բաժնուած է չորս մասի զոր կարելի է պատկեր կոչել որք գործը միօրինակութենէն կ'աղպտեն Այս մասերն են, ա՛ ի Գեղեզման Փրկչին, Բ. յերսեպոսէմ, Գ. ի Օրդ. Գ. ի Բրօշնաւ Երեք սրբուհիք են, Մարիամ Մագդաղենացի, Մարիամ Սողոմէ եւ Մարիամ Յակոբայ Կեց երկրորդական անձինք եւս կան որոց զերերը յոյժ կարճ են։

Ահաւասիկ երկասիրութեան նիւթը։

Երեք Մարեմանք ճամբայ կ'ընան երթալու համար ի գերեզմանն՝ ուր Քրիստոս թաղուած է։ Սրբուհիք կ'երկն են աճայն մը լի քաղցրալուր տիրութեամբ Յանկարծ, երկիրը կը զրդլի ի հիմանց։ Կայծակներ կը ճեղքեն ամպերը՝ երկինքը կ'որոտայ անեղանմանս Չինուօրք խոջո կու տան։ Սրբուհիք շունորաւ կը մերձենան ի գերեզման, զոր կը գտնեն թախուր։ Հրեշտակ Տիանն կ'երևայ եւ կ'աւետէ նոցա զՅարութիւն Քրիստոսի եւ զվերածարձ նորա ի Գալիլեան։ Մարեմանք այս լուրք տանելով կ'ուրանանաւ եւ կը հետանան անաջնարգեալ երկնային ճայներէ։ Այս տեսարանն յասաջարան մ'է գործոյն։ Ենդորը կը սկսի երկրորդ նորակերին կամ մտնել մէջ։

Առաքեալք, սրբուհիք եւ հոռատուցեալք դմեմորում են Պետրոսի շնորհը ի ամեն Դաղարուն Ամենեքին կ'աւրախանան երկնային Տիանն յարութեան վրայ։ Պետրոս՝ զօրաւոր եւ վսեմ ճառ մը կը խօսի յարում կ'ընէ անաքելոց թէ, պէտք է բաժնուին իրարմէ եւ երթան, երկիրներ եւ ծովեր անդնելով, քա-

(1) Անցեալ ասի Երկարքեն խոսած է՛, Արեւիտի Տեջ Բրօշնաւ Գանաւի այն ասանքութեան վերայ։

բողի զբանն Աստուծոյ «Փարիսեցիք սրդէն կը սպաննան մեզ», կ'ըսեն ոմանք ի հաւատացելոց—Ի՞նչ փոյթ, կը պատասխանէ խորով Պետրոս առաքեալ, մարդիկ կ'անցնին, իսկ Տէրն մեր յաւիտեանական զօրացոյց մեր սիրտերը, ըսաւ մեզ (Քացէք, ուսուցէք զիմ վարդապետութիւնս) Առաքեալք կը հաւանին եւ կը խրախուսին Պետրոսի քաջութիւնէն. խմբերդ մը կ'երգեն, որում կը յաջորդէ հաւատացելոց եռանդազին խմբերդ մը Յետոյ առաքեալք եւ հաւատացեալք կը հեռանան, սրբուհիք եւ երեք արք աղօթք մը կ'ըսեն:

Փարիսեցիք, իրենց հետ զինուորներ ունենալով, կը յարձակին տան մէջ. կը հրամայեն սպաննալեօք սրբուհեաց մասնել իրենց Յիսուսի աշակերտները որք, կ'ըսեն, սովոր են ժողովիլ այս տան մէջ ժողովուրդը ապակամներու միջոցներ հնարելու համար: Ո՛ւր են!—Նոքա հիմա ամէն վտանգէ ազատ են կը, պատասխանէ Մարիամ Մաղղաղենացի: Փարիսեցիք եւ զինուորք ի զուր կը սպաննան, ոչ տանջանք եւ ոչ մահ տարտափ կ'ազդին սրբուհեաց, որ անխռով կը մնան, մինչդեռ իրենց թշնամիք կատաղութեամբ կ'որոտան: Սոքա կ'որոշեն որ զՄարեմանս իրենց ընկերներուն հետ ծովու մասնեն՝ անառաքաստ եւ անթի նաւակի մը վրայ:

Երբորդ գէպքը ծովու վրայ կը պատահի: Ի սկզբան ծովն է հանդարտ, աստղք կը փայլին երկնից կամարին վրայ, սրբուհիք եւ նոցա ընկերք կ'ուրախանան հաստատելով թէ՛ Աստուած կը պահպանէ զիրենք: Բայց, երբ քնանան, խորին մթութիւն կը պատէ զիրենք, սասկալի մրրիկ մը կը սկսի, փայլատակունք կը տեսնուին, երկինքը կ'որոտայ: Յիսուսի ձայնը կը խրախուսէ փախտակամները եւ վտանքը կ'անհետանայ: Նիւթին այս երբորդ պատկերին մէջ նուագարանաց մատը նկարագրական է, բայց հեղինակը պահ մ'անգամ չհեռանար իւր զխաւոր նպատակէն, որով ոճը շարունակ կատարեալ ճաշակ ունի:

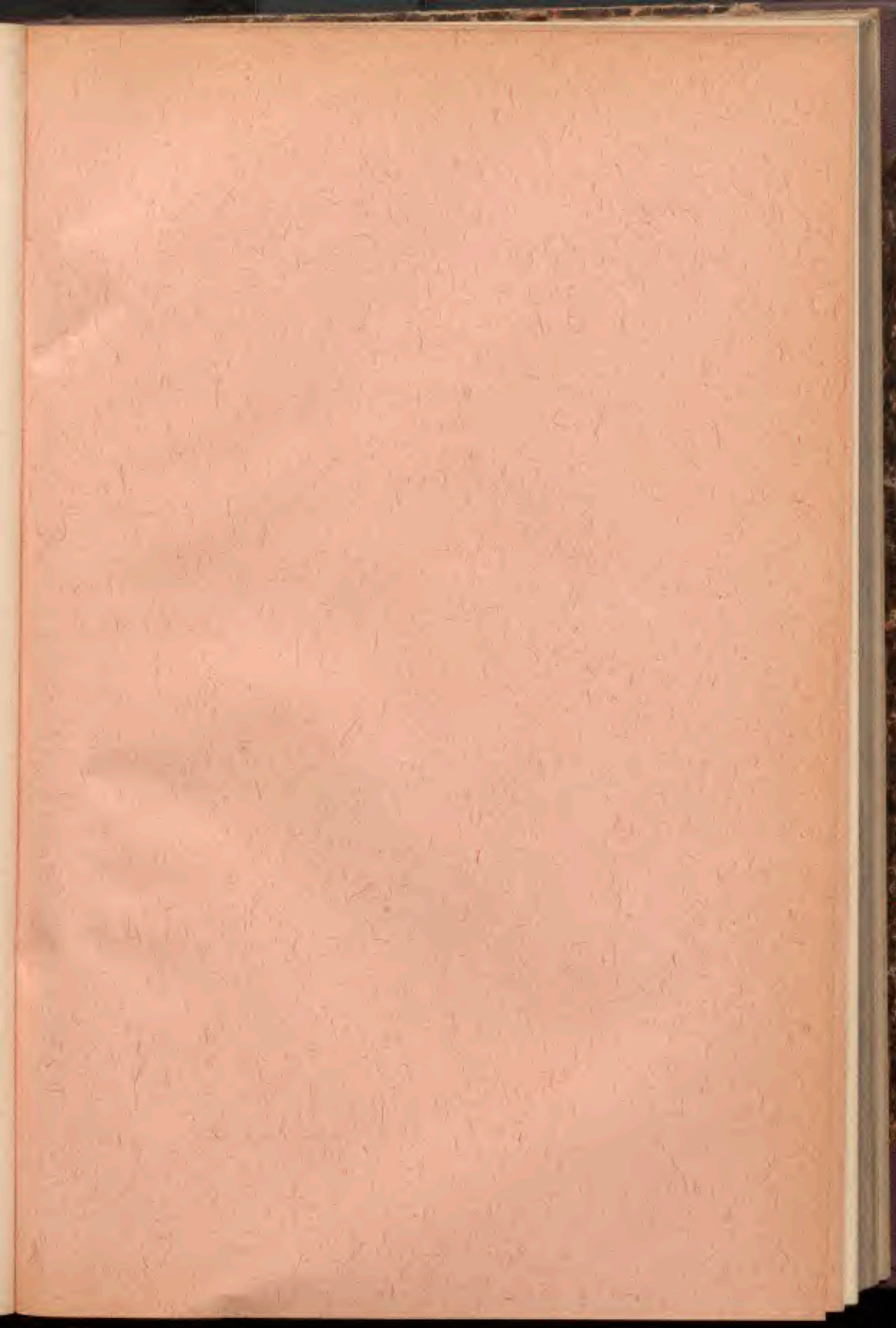
Նաւակը կը մերձենայ Քամարկ կղզւոյն այն ժամուն՝ յորում գեղջկական հանդէս մը կը կատարուի հոն. ժողովուրդը կ'երգէ, կը պարէ. կռապաշտական զո՞ մը կը լինի, բազոսեան սար կը բորբորի երգախառն եւայլն: Այս զուարթ տեսարանը արտօմելի հակասութիւն մը կը կայուցանէ: Քրիստոնեայք ցամաք կ'երգեն. կը հրաւիրուին զոճկու զից. կը մերժեն եւ կ'ուզեն սեղան մը կանգնել ի պատիւ ճշմարտին Աստուծոյ: Դազար դաւաղանք հողոյն մէջ կը միտէ, եւ ահա ջուր կը բզկտի: Այս հրաշքը

դարձի կը բերէ նեթանոսները, որ կը փառաբանեն զմի Աստուած
ճշմարիտ:

Այս է Պարոն Բալասիլի գործը, զոր, կ'ըսէ քննադատ մը,
իննամբով դրած է միակերպ գեղեցիկ սնով եւ զգացմանց ճշգրտ-
թեամբ:

Յ. Վ. ԱՃԷՄԵԱՆ

ՊԱՏԿԵՐ տասն է. հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի :

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է

Կ. Պօլսոյ համար . . . . . 40 դահեկան

Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար

ըրբատարի ծախսն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խըրաքանցիւր թիւ 2 դահեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա , Աշիկ փողոց
Թիւ. 1 , ուր պէտք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ բերքին
երաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N° 1

معارف نظارت جلیه سنک رخصتیه طبع اولی منشدر